

A. PAL., naslovna stranica knjige (1979)

PAJALIĆ, Vinko, slikar (Rijeka, 29. III. 1896 – Zagreb, 13. IX. 1969). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1925. Bio je lik. pedagog u Vinkovcima (1926–41). Slikao pejzaže i portrete; u crtežima i grafici naglašavao socijalnu tematiku. Samostalno je izlagao u Vinkovcima (1927, 1929) i Zagrebu (1931, 1933, 1936, 1953). Bavio se karikaturom.

PAKLJENA → ŠIPAN

PAKRA, manastir kraj Pakraca. Osnovao ga je 1688–89. izbjegli mileševski arhimandrit Dositej u drvenoj zgradi; poslije je sazidana barokna crkva Vavedenja Bogorodice (1765) i konaci (oko 1792). Veliki pozlaćeni ikonostas izrezbario je 1774–79. Jovan Dijaković (Đaković) iz Daruvara; autor slika je slikar Vasilije iz Novoga Sada (najvjerojatnije V. Ostojić).

LIT.: I. Bach, Prilozi povijesti srpskog slikarstva u Hrvatskoj od kraja XVII. st. do kraja XVIII. stoljeća, HZ, 1949, 1–4. — D. Kašić, Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji, Beograd 1971. — Horvat – Matejčić – Prijatelj, Barok. R.

PAKRAC, gradić podno Psunja. Srednjovj. grad nepravilne peterokutne osnove sa sedam kula unutar zidina imao je obrambenu cilindričnu kulu. Bio je sjedište ivanovaca i vranskoga priorata. Nakon rušenja (1922) gradske su zidine ostale dijelom očuvane, ali su potpuno srušene nakon 1945. Episkopski jednokatni dvor s grbom iz 1732. restauriran je oko 1896; episkopsku crkvu Sv. Trojice (1757–68) obnovio je 1896. H. Bollé. Kat. župna crkva Uznesenja Marijina (1763) jednobrodna je barokna građevina sa sakristijom uz polukružno svetište i zvonikom uz raščlanjeno pročelje (obnovljena 1863). U njoj je barokni namještaj iz XVIII. st. (oltari, klupe, propovjedaonica). U mjestu je niz kuća iz XVIII–XIX. st. (neke s mansardnim krovovima). Mnogi spomenici su uništeni a grad gotovo razoren u agresiji na Hrvatsku 1991–92.

LIT.: G. Szabo, SG. — Isti, Epilog, Narodna starina, 1930, 16. — Spomenica o srpskom pravoslavnom vladikanstvu pakračkom, Novi Sad 1930. — R. Horvat, Slavonija, I, Zagreb 1936. — G. Szabo, Pakrac, Jutarnji list, 5. XII. 1939. — V. Radauš, Spomenici Slavonije razdoblja XVI–XIX. stoljeća, Zagreb 1975. — L. Dobronić, Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj, Rad JAZU, 1984, 406. — Cultural Heritage of Croatia in the war 1991/92, Zagreb 1993. — Spomenici u ratu, Radovi IPU, 1993. A. Ht.

PAL, Alfred, slikar i grafički oblikovatelj (Beč, 30. XI. 1929). Radio kao karikaturist, grafički oblikovatelj i lik. urednik u Nakladnome zavodu

Matice hrvatske i »Znanju« u Zagrebu. U početku tašističkim postupkom sugerira likove u irealnu prostoru, kao sjećanje na rat i logore (*Stratišta*, 1961; *Kažnjenci*, 1971), potom prelazi na temu ugroženosti čovjeka u suvremenu svijetu (*Bestijarij*, 1971; *I pokoje stablo*, 1980). Opremio lik. monografije o I. Lovrenčiću (1980) i B. Bućanu (1984). — Samostalno je izlagao u Zagrebu (1961, 1964, 1969, 1982), Karlovcu (1971) i Vukovaru (1984).

LIT.: J. Depolo, Alfred Pal, Oko, 27. IV. 1982. — A. Bauer, Alfred Pal (katalog), Vukovar 1984. — M. Zuccon-Martić, Alfred Pal — Plakati (katalog), Zagreb 1987. Ma. B.

PALACOL, otočić u Kvarneriću J od Punte Križa na otoku Cresu. U drugoj pol. VI. st. podignuta je na njemu razmjerno velika pomorska utvrda. Kvadratična je oblika, veličine 27,55 × 27,32 m, zidova visokih oko 5 m, s ugaonom istakom na JZ. Utvrda je imala ulogu predstraže grada Osora, a bila je jedna od ključnih točaka u sustavu sigurnosti biz. plovnooga puta kroz otočje i jadranske obale.

LIT.: A. Badurina, Bizantska utvrda na otočiću Palacol, u knjizi: Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju, Zagreb 1982. A. Bad.

PALADIN, Bruno, slikar (Rijeka, 9. XI. 1951). U slikarstvu je samouk; izlaže od 1976. U ulju i pastelu slika kraške pejzaže, figure i kompozicije blagih deformacija i naglašene simbolike (*Crveni put*, 1981). U novijim djelima elemente krajolika preoblikuje u simetrične, cvjetne ornamente secesijske dekorativnosti (*Dekompozicija pejzaža*, 1981; *Landscape-Erotica*, 1984; *Pejzaž s vatrenom pozadinom*, 1985). — Samostalno je izlagao u Rijeci (1976), Opatiji (1977), Umagu (1977), Novome Vinodolskome (1978), Trstu (1980), Zagrebu (1985), Rijeci (1992). Bavi se grafikom.

LIT.: J. Depolo, Florealna faza Bruna Paladina (katalog), Zagreb 1975. — Isti, Bruno Paladin (katalog), Zagreb 1985. — B. Valušek, Bruno Paladin (katalog), Poreč 1986. — K. Smiljković, Bruno Paladin (katalog), Svetozarevo 1989. Ž. Sa.

PALAGRUŽA, mala skupina otoka i grebena između Lastova i tal. obale. Iz prapov. je razdoblja na glavnome otoku nađena neolitička keramika i velika količina kamenih predmeta (noževi, strugalice) koji odgovaraju istodobnim neolitičkim kulturama na jadranskoj obali i otocima. Iz rim. razdoblja potječu ulomci posuda i crijevova, kao i dva natpisa; na temelju jednoga od njih može se pretpostaviti da je na otoku postojao hram. Glinena svjetiljka i jedna ploča s reljefom križa (vjerojatno dio sarkofaga) potječu iz ranokršč. doba. — Ostaci crkve Sv. Mihovila datiraju se u ranosrednjovj. razdoblje.

LIT.: C. Marchesetti, Descrizione dell'isola di Pelagosa, Bollettino della Società Adriatica di Scienze naturali (Trieste), 1876, 2. — N. Petrić, Palagruža (Pelagosa) — arheološki most Jadrana, Arheološki pregled (Beograd), 1975, 17. B. Kir.

PALAS, gl. stambena zgrada i reprezentativni stambeni prostor unutar obrambenoga sustava srednjovj. grada (burga). Kao kvalitetniji oblik stanovanja zamijenio je dotadašnji stambeni prostor u glavnoj gradskoj kuli. Građen je najčešće na dva kata s podrumskim prostorijama koje su služile kao tamnica i kao razna spremišta. Na prvome su se katu nalazile spavaonice, blagovaonica, kuhinja, dok je na drugome katu često bila uređena reprezentativna dvorana uz koju se ponekada nalazila i kapelica. — P. se kao poseban dio burga pojavljuje u feudalnoj arhitekturi Z Europe u XI. st. a u našim krajevima tek od XIII. st. Ponekada je to posve samostalna građevina (*Ozalj*), a ponekada zapravo jedina prostorna jezgra burga, okružena samo vanjskim obrambenim zidom i kulama (*Šunj*, *Drežnik*, *Orahovica*). Reprezentativnije palase imaju burgovi *Medvedgrad*, *Modruš*, *Brinje*, *Pazin*, *Kraljeva Sutjeska*, *Bobovac* te *Mali Ston*. M. Kru.

PALČIĆ, Ivan, slikar (Novalja, 25. XI. 1892 – 29. V. 1969). Slikarstvo učio kod R. Auera i B. Čikoša-Sesije u Zagrebu, potom na Akademiji u Pragu (V. Bukovac, M. Švabinský). Pripadao krugu oko A. G. Matoša; naslikao je njegov portret. Izlagao u Proljetnome salonu 1921. Između dva rata živio je povučeno na rodnome otoku. Poslije 1945. slika kompozicije s likovima ribara i radnika. Samostalno je izlagao u Zadru (1960) i Zagrebu (1963). Bavio se grafikom. R.

PALEOLITIK, najstarije razdoblje u razvoju ljudskih kultura. Počinje izradom prvoga kamenoga predmeta prije otprilike 2 milijuna godina, a završava oko 10 000. Dijeli se na *donji* ili *stariji*, *srednji*, te *gornji* ili *mladi paleolitik*. Jednostavno kameno oruđe tipa udarača, izrađeno od potočnoga oblutka i nađeno u koštanoj šljunki špilje Šandalja I kraj Pule, svjedoči o prisutnosti čovjeka u našim krajevima već u najstarijem pleistocenu. Kameni, ručni klinovi bademasta oblika koji pripadaju acheuléenskoj kulturi starijega paleolitika pronađeni su u staništu na otvorenu u

Punikvama kraj Ivanca, Golubovcu (Hrvatsko zagorje) te u Donjem Pazarištu (Lika).

Srednji paleolitik obilježavaju mnogobrojni nalazi kamenoga oruđa i oružja mousterijske kulture, izrađeni tehnikom cijepanja i okresivanja, a očuvani su i skeletni ostaci fosilnih ljudi *Homo sapiens* neanderthalensis (Krapina, Vindija, Velika pećina, Veternica). Čovjek toga doba živi uglavnom po špiljama, koje mu služe i kao prva obredna mjesta. U mlađem paleolitu nastavlja se proizvodnja različitih kamenih šiljaka, strugača, gladilica, dubila, svrdla, ali i koštanih predmeta, npr. šila, igala, udica, harpuna i sl. Na nekim se primjercima uočavaju urezani motivi usporednih crta, kružica i spirala, što je samo daleki odjek umjetnosti graviranja koštanih predmeta razvijene u kasnome paleolitu Z i sr. Europe. Mlađi paleolitik kontinentalne Hrvatske obilježava aurignacijska kultura, koju na jadranskoj obali i otocima ubrzo smjenjuje gravettijanska kultura specifičnih regionalnih obilježja i traje sve do mezolitika (Vindija, Velika pećina, Šandalja II, Romualdova pećina).

LIT.: M. Malez, Paleolitsko i mezolitsko doba u Hrvatskoj, u knjizi: Praistorija jugoslaven-
skih zemalja, I, Sarajevo 1979. T. T. G.

PALISKA, Karlo, slikar (Presika kraj Labina, 8. X. 1938). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1965 (I. Šebalj). Slika kompozicije u duhu ekspresionističke figuracije, naglašena subjektivnoga značaja. Potez mu je slobodan, kolorit zagasi i dramatičan, ozračje ispunjeno snažnim unutrašnjim proživljavanjem (*Povratak rudara*, 1982; *Makija*, 1984; *Sudbine*, 1985). — Samostalno je izlagao u Labinu (1973), Puli (1975, 1983), Novome Sadu (1976), Rabu (1981), Zagrebu (1984), Rijeci (1992) i Puli (1994).

LIT.: V. Ekl, 10 istarskih umjetnika (katalog), Zagreb 1985. — Ista, Karlo Paliska (katalog),
Rijeka 1992. — G. Ostojić-Cvujner, Karlo Paliska (katalog), Pula 1994. Ž. Sa.

PALLAVICINI (Palavićini), Petar, kipar (Korčula, 15. VI. 1886 — Dubrovnik, 22. X. 1958). Studirao u Češkoj na klesarsko-kiparskoj školi u Hofici 1905—09, i na Akademiji u Pragu 1909—12 (J. V. Myslbek). God. 1924—37. profesor na Umjetničkoj školi u Beogradu.

U početku pod jakim utjecajem I. Meštrovića (portret *Luje Leontića*, 1914). Između 1922—24. nastala je serija portreta reducirane forme i zaobljena plasticiteta (*Don Kihot*, 1922; *Portret supruge*, 1923). Modelira lirske koncipirane ženske figure naglašene vertikale (*Djevojka s otoka*, 1931; *Proljeće*, 1939; *Kupačica skida košulju*, 1957). Izradio skulpturu *Baltazara Bogišića* u Cavtatu (1913). — Samostalno izlagao u Pragu, Zagrebu, Beogradu i Splitu.

LIT.: M. Stevanović, Petar Palavićini, Beograd 1964. K. Ma.

PALLER, Josip, slikar (druga pol. XVIII. st.). Spominje se u Varaždinu 1769. kao slikarski pomoćnik. God. 1779. »Josephus Paller pictor« postaje zagrebačkim gradaninom. Od njegovih su djela poznata tri oltarne slike iz 1780 (*Bezgrešno začeće*, Sv. Petar i Sv. Pavao) koje su dospjele u selo Rovišće i u Dijecezanski muzej u Zagrebu, slika Sv. Josip iz 1782. u Mariji Bistrici i velika slika Sv. Marija sa Sv. Dominikom iz 1784. u Dijecezanskoj muzeju.

LIT.: I. Lentić-Kugli, Grada za proučavanje varaždinskih »pictora« u XVIII. stoljeću, II, Vijesti
MK, 1977, 4. — V. Kajić, Tri nepoznata djela Josipa Pallera u Rovišću, ibid., 1980, 4. R.

PALMA, Trifun (Trifun Kotoranin), zlatar (Kotor, ? — nakon 1498). Prvi se put spominje 1450. u Kotoru; bio je zet i vjerojatno učenik kotorskoga zlatara A. Izaha. Od 1473. boravio nekoliko godina u Moskvi gdje je radio posude od plemenita metala za rus. kneza Ivana Vasiljevića. U Kotoru su očuvana dva njegova rada, oba u katedrali Sv. Tripuna: srebrni križ gotičkih karakteristika (spominje se u jednoj ispravi iz 1473) i relikvijar u obliku ruke od pozlaćena srebra, ukrašen rozetama i reljefnim Kristovim poprsjem (potpisan i datiran 1483).

LIT.: R. Kovijanić, Trifun Kotoranin, moskovski zlatar, Glasnik Etnografskog muzeja u
Cetinju (Cetinje), 1964, 4. R.

PALMERINI, Pier Antonio, tal. slikar (Urbino, ? — 1538). Boravio u Dubrovniku oko 1526—30. Tu je očuvana njegova oltarna slika *Uzašašće Kristovo* u crkvi Sv. Spasa i ormar za relikvije s vratnicama u obliku polipitiha, sa središnjim prizorom *Uskrsnuća*, u sakristiji crkve Male braće. U tim radovima odaje poznavanje urbinskoga slikarskoga kruga s kraja XV. st. uz rijetke i neshvaćene odjeke Rafaela.

LIT.: C. Fisković, Nekoliko podataka o starim dubrovačkim slikarima, Prilozi—Dalmacija,
1956. — M. Gligorić, Pier Antonio Palmerini, Zbornik za likovne umjetnosti (Novi Sad),
1971, 7. — K. Prijatelj, Tri priloga uz nove restauratorske zahvate regionalnog zavoda,
Prilozi—Dalmacija, 1985. — V. Marković, Slikarstvo, u katalogu: Zlatno doba Dubrovnika,
Zagreb—Dubrovnik 1987. K. Plj.

PALMI, Bartolomeo, venec. slikar (XV. st.). Sklopio 1492. ugovor da će za franjevačku crkvu u Cavtatu naslikati oltarnu sliku s pet svetaca, a 1493. obvezao se opunomoćeniku franjevača iz Konavala i Cavtata da će izraditi oltarnu sliku s dva sveca. God. 1496. postaje članom dubrovačke slikarske bratovštine.

LIT.: J. Tadić, Grada.

PALTAŠIĆ, Andrija, tiskar i izdavač (Kotor, oko 1450 — Venecija, oko 1500). Podrijetlom iz kotorske trgovačke obitelji; izučio tiskarstvo u Italiji, djelovao u Veneciji 1477—93. Tiskao je 41 djelo: uz Bibliju i crkveno-obredna izdanja objavljivao je rimske ant. pisce (Ciceron, Tibul, Propertije, Ovidije, Vergilije, Juvenal, Gelije, Laktancije), humaniste, starije i suvremene teološke autore, historiografe i leksikografe. Njegova izdanja po svojem estetskom izgledu pripadaju među najuspjelije uzorke ranoga mlet. tiskarstva. P. je prvi poznati hrv. tiskar; potpisivao se obično kao »magister Andreas de Paltasichis Catharensis (de Catharo)«. K. Kć.

PALJAN, Hrvoja, arhitektica (Mali Zdenci, 21. VII. 1941). Diplomirala na Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu 1966 (N. Šegvić). God. 1966—70. djeluje u Njemačkoj, a potom u Zagrebu. Pretežno se bavi projektiranjem stambenih zgrada, obrađujući posebnu pozornost na usklađivanje tehnoloških uvjeta s fleksibilnom strukturom i posebnom namjenom stana. Od izvedenih se projekata ističu stambene zgrade blokova B_I i B_{II} u Voltinu naselju (1972, s D. Mirkovićem i T. Petrinjakom), Dom kulture u Travnom (1984), stambeno-poslovna zgrada »Ružmarinka E« (1985, sa Ž. Jagićem), unutrašnje uređenje hotela »I« (1987), stambene zgrade K₅ na Jarunu (1990) — sve u Zagrebu, te stambeno naselje Gorica III (1974) i zgrada O₁ u Velikom polju (1987) u Velikoj Gorici.

LIT.: I. Maroević, Zagrebačka arhitektura osamdesetih godina, Radovi IPU, 1992, 16. J. M. M.

PAMFINI, Petar, tal. zlatar (XV. st.). Rodom iz Sermonete, imao je radionicu u Dubrovniku. God. 1436. je skovao dvije pozlaćene zdjele, dva srebrna vrča i dva tanjura od bijeloga srebra kao dar Dubrovačke Republike za vjenčanje Alfonsa I. Aragonskoga.

LIT.: J. Tadić, Grada.

PANDŽIĆ, Vladimir, slikar (Zagreb, 31. I. 1953). Diplomirao na Akademiji u Sarajevu 1985. Autor izrazito ekspresionističkoga naboja, sliedi trag M. Duschampa, informela i konceptuale (*Crveno nebo*, 1987). Neslikarskim postupcima i materijalima, ekspresivnim lik. jezikom izriče patnju i strahote rata u ciklusima *Magija*, *metafizika*, *alkemija*, 1992; *Novo nebo*, 1993. i *Rukopisi*, 1994. — Samostalno izlagao u Sarajevu, Dubrovniku, Zagrebu, Osijeku i Belišću.

LIT.: V. Kusik, Vladimir Pandžić (katalog), Dubrovnik 1987. — J. Škunca, Vladimir Pandžić
(katalog), Osijek 1993. K. Ma.

PANKRACIJE, drvorezbar (Dubrovnik, XIV. st.). Obvezao se 1319. da će izraditi korska sjedala u crkvi Sv. Stjepana u Skadru; 1324. radi klupe u Dubrovniku. Jedan je od prvih zabilježenih drvorezbara u Dubrovniku.

LIT.: C. Fisković, Prvi poznati dubrovački graditelji, Dubrovnik 1955, str. 13.

PANTAN, predio uz more I od Trogira. Na snažnu izvoru vode spominju se već u XIII. st. mlinice, vlasništvo trogirске općine. Do danas je očuvan mlin podignut 1582—85. Postrojenja za mljevenje smještena su u dva krila ispod kojih protječe voda; u sredini je dvokatna kula a ispred nje, prema morskoj strani, gat za lađe. Na zidove mlina uzidano je više reljefnih grbova i natpisa koji spominju gradnju.

MLIN U PANTANU

